

Bitka pri Viedni

Karol Gazdík

15. septembra 2023 ✚ **História**

Tento týždeň, 12. septembra, sme si pripomínali 340. výročie veľkého víťazstva kresťanského vojska nad osmanskou armádou pri Viedni. Bolo to už v poradí druhýkrát, kedy „Zlaté Jablko“, ako Osmani Viedni hovorili, víťazne prežilo osmanské obliehanie a pokusy o jeho obsadenie a následnú islamizáciu. Prvýkrát to bolo v roku 1529 (tri roky po katastrofálnej bitke pri Moháči), druhýkrát v roku 1683.

Do akej miery sme však oboznámení s týmto výnimočným výročím? Každoročne sa o tomto kresťanskom víťazstve napíše mnoho a mnoho príspevkov, z ktorých sa veľmi teším. Takéto udalosti si naozaj treba pripomínať, pretože história je našou učiteľkou v duchu múdreho výroku George Santayana: *„Tí, ktorí nepoznajú minulosť, sú odsúdení k tomu, aby ju opakovali“*. Preto som sa rozhodol, že aj ja svojou „kvapkou“ prispem do „mora“ poučných článkov na túto tému. Pretože hrozba vzrástajúceho sa militantného islamu v Európe je témou mimoriadne aktuálnou.

Bitka pri Viedni

zdroj: snímka z autorovej výučbovej prezentácie PowerPoint

Príčiny a pozadie osmanskej invázie

„Boj Habsburgovcov s Osmanmi bol stretom náboženstiev“, explicitne vyhlásil historik Andrew Wheatcroft. Ten ďalej vo svojej knihe *Nepriateľ pred bránami* píše o akomsi súboji o dedičstvo Ríma: „Habsburgovci boli od získania rímskeho titulu presvedčení, že ich povinnosťou je obnoviť Rím na východe. Jeden z titulov, ktorým sa hrdo honosili, bol kráľ Jeruzalema. Osmani naopak verili, že ich poslaním je získať rímsku ríšu na západ od Konštantínopolu.“ Osmanskí sultáni sa mimochodom pýšili tiež titulom „sultán i-Rum“, teda vládca Ríma. Tomáš Karlík to vo svojom článku na stránkach českej televízie ešte ozrejmuje, keď píše, že obe ríše sa pokladali za dedičov antického Ríma: „Habsburgovci z titulu panovníkov Svätej ríše rímskej, ktorý si vybojovali v polovici 15. storočia, Osmani zase preto, že dobyli východný Rím – Konštantínopol.“ Nemožno teda poprieť, že za týmto konfliktom stál, okrem mocenských ambícií, aj náboženský a ideologický rozmer.

Slovenský historik a popularizátor vojenských dejín na Slovensku – už zosnulý PhDr. Vojtech Dangl, CSc. – označuje vo svojej knihe *Bitky a bojiská v našich dejinách* príčiny rozhodnutia Osmanov tiahnuť na Viedeň za „dodnes trošku hmlisté“. Do príčin invázie zahŕňa viacero faktorov, medzi nimi nestabilitu

pomerov v Uhorsku počas Tököliho povstania, činnosť francúzskej diplomacie v Istanbule, ktorej zoslabnutie moci Habsburgovcov vyhovovalo (tá známa francúzska politická schizofrénia: doma bojujem proti protestantom, v zahraničí ich v boji proti katolíckym Habsburgovcom podporím), ale aj problémy vzniknuté v novozámockej provincii.

Osmani požadovali zrúcať všetky novopostavené pevnosti, dokonca aj Leopoldov, ktorého výstavbu dovoľovala mierová zmluva, ďalej nebrániť plateniu daní (smerujúcich do vrečka Osmanskej ríše) dedín v okolí Nových Zámkov a nahradiť škody spôsobené prepúšťaním zajatcov. Častým vojenským cieľom je pochopiteľne aj vidina naplnenia štátnej pokladnice a zabezpečenie vojenskej koristi, no v tomto prípade mohlo ísť aj o oddialenie narastajúcich vnútorných problémov v Osmanskej ríši ich ventilovaním na zahraničnom bojisku. Teda dosť častá prax: odlákať pozornosť od skutočných problémov vytvorením zástupného problému v podobe domnelého vonkajšieho nepriateľa.

Svoju úlohu pri rozhodnutí o osmanskej invázii zohrali aj osobné ambície bojovného veľkovezíra Kara Mustafu Pašu. V liste svojmu spojencovi a vazalovi, sedmohradskému kniežaťu Michalovi Apafymu, sultán svoje rozhodnutie pre inváziu zdôvodňoval takto – cituje v knihe Dr. Dangl: *„Nemecké oddiely si vystavili a opravili niekoľko pevností a palaniek v okolí Nových Zámkov, vnútri mojich strážených krajín... Aby boli potrestaní pomocou Alahovou – on je vznešený! – za to a ďalej za zničenie a straty, ktoré spôsobili obyvateľstvu na mojich víťazných hraniciach... a aby bola vykonaná pomsta mojou cisárskou víťaznou silou... tohto úspešného roku bolo rozhodnuté a stanovené, že z chráneného Drinopolu (Edirne), príbytku víťazstva a úspechu... vykročia a vyrazia moje cisárske vojská a víťazní vojaci a (bude vykonaná) cisárska výprava proti Nemcom.“*

Habsburská cisárska diplomacia bola vcelku dezorientovaná, včas neodhalila hroziace nebezpečenstvo a nereagovala vhodným spôsobom. Cisár Leopold I. si vojnový konflikt s Osmanmi pochopiteľne neprial, no v tejto otázke bol malým pánom. A tak sa začiatkom jari 1683 rozbehla osmanská vojenská mašinéria. Osmanská armáda na čele so sultánom Mehmedom IV. a s veľkovezírom sa pohla začiatkom marca z Drinopolu a 3. mája dorazila do Belehradu. Sultán tu hlavným velením poveril veľkovezíra a on, namiesto toho, aby sa podľa vzoru svojich vládnuvich predkov sám vojensky angažoval, uprednostnil poľovačky v okolitých lesoch.

Kara Mustafa Paša, 95. veľkovezír Osmanskej ríše

zdroj: wikimedia commons

Kara Mustafa chcel Habsburgovcov ponížiť a rozdrviť, pretože ak by padla Viedeň, malo by to obrovský symbolický dopad porovnateľný s tragickým pádom Konštantínopolu. O svojom víťazstve bol od začiatku presvedčený. Táto jeho nadutosť a pocit nadradenosti ho však nakoniec dobehli. Mnohí historici sa zhodujú, že jednou z hlavných príčin osmanského neúspechu bola práve Mustafaova neschopnosť počúvať veliteľov, ktorí mali s bojmi proti európskej taktike i stratégii množstvo skúseností. Celkovo Kara Mustafa podceňoval svojho nepriateľa, ktorým do špiku kostí pohrdal. A to bolo osudnou chybou, ako sa neskôr ukázalo.

Posilnený svojou pýchou vyzýva „obranca pravej viery“ Kara Mustafa „neveriaceho psa“ cisára Leopolda, aby sa vzdal a odovzdal územie, ktoré mu nepatrí. V liste sa mu aj vyhráža, že mu osobne zotne hlavu.

Duchovná i diplomatická posila

Akosi málo sa hovorí o tom, že obrovské zásluhy na „víťazstve kresťanstva nad islamom“ mal náš krajan, pôvodom z obce Slepčany v okrese Zlaté Moravce, ostrihomský arcibiskup a uhorský prímás Juraj Selepčeni-Pohronec. Hlavne vďaka nemu sa vytvorila európska protiosmanská koalícia, ktorej sa nakoniec podarilo Osmanov z Európy vyhnať. Predpovedal útok Osmanov na Viedeň a pripravoval protiopatrenia. Niekoľkokrát navštívil Poľsko a dohodol účasť poľských a litovských vojsk na potlačení Tököliho povstania a protiosmanskom odboji.

Začiatkom mája 1683 prišiel arcibiskup Selepčeni do Bratislavy, kde na pravom brehu Dunaja, na území dnešnej Petržalky slúžil omšu v prítomnosti vojska zhromaždeného na obranu Viedne, odovzdal vojakom medailóny s iniciálkou mena Panny Márie a udelil im požehnanie. Okrem duchovnej a morálnej podpory však siahol aj „do svojho vrečka“. V lete 1683 daroval obrancom Viedne 493-tisíc zlatých a všetko svoje striebro i potraviny zo svojich českých a moravských majetkov v hodnote 170-tisíc zlatých. Za tieto veľké

zásluhy dostal od cisára Leopolda I. zaslúžený titul „Záchranca Viedne“.

Duchovnú posilu rakúskym vojskám zaistoval aj kapucín bl. Marek (Marco) z Aviana, od roku 1680 priateľský a duchovný poradca cisára Leopolda I. a v rozhodujúcom roku 1683 pápežský legát vo Viedni. Práve on presvedčil vojvodu Karola V. Lotrinského, aby vrchné velenie zveril poľskému kráľovi Jánovi III. Sobieskemu. Pred rozhodujúcim úderom 12. septembra 1683 slúžil omšu v malom kostolíku kamaldulského rádu *Leopoldi Capelln am Kahlenberg* (dnešný kostol na kopci Leopoldsberg). Miništroval mu sám poľský kráľ Ján III. Sobieski. Po omši sa páter Marco odobral na vyvýšenejšie miesto medzi vojsko s krížom v ruke, aby tam prosil za ochranu a víťazstvo kresťanov nad pohanským vojskom. Vďaka tomu všetkému si vyslúžil taktiež príznačný titul „Záchranca Viedne“ alebo „Strážny duch Rakúska“.

Blahoslavený Marco d'Aviano

zdroj: wikimedia commons

Vyčíslenie vojenských síl a velitelia

Poľský kráľ Ján III. Sobieski prišiel Osmanmi obliehanej Viedni na pomoc za Poľsko-litovskú úniu s armádou o sile 24 200 mužov. Cisárskej armáde o sile 20 900 mužov velil titulárny lotrinský vojvoda Karol V. Lotrinský (jeho vnuk František Štefan Lotrinský sa stal v roku 1745 cisárom Svätej ríše rímskej). Za Saské kurfirstvo velil armáde o počte mužov 9000 kurfirst Ján Juraj III. V osloboditeľskej armáde boli zastúpení aj Bavori a Nemci z Frankónie a Švábska. Celková sila osloboditeľskej armády bola o počte 74 000 mužov proti 150 000 mužov na strane Osmanskej ríše, vedenými veľkovezírom Karom Mustafom Pašom. Presila na strane nepriateľa bola teda jednoznačná.

Viedeň však mala obrovské šťastie, že jej obrane velili muži, ktorí mali s osmanským spôsobom dobývania veľké skúsenosti. Išlo predovšetkým o inžiniera Georga Rimplera zodpovedného za hradby. Neveľkej mestskej vojenskej posádke velil gróf Ernst Rüdiger Starhemberg.

Obliehanie mesta

V polovici júla osmanské vojská obklúčili hlavné mesto habsburskej ríše a začali podnikat' prvé útoky na jeho hradby. Obohnali mesto základnou líniou zákopov, z ktorých smerom k hradbám kopali ďalšie (približovacie) zákopy. Z delostreleckých postavení pálili na zraniteľné miesta v hradbách tak, aby vytvorili prielom, ktorý by následne mohla využiť pechota. Cisár Leopold I., v snahe zachrániť svoj rod a dynastiu, z Viedne odišiel a jeho príklad nasledovali ďalší šľachtici i mešťania. No o situáciu sa zaujímal a nechal sa neustále informovať. Okrem toho sa deň čo deň verejne modlil ruženec za záchranu Viedne.

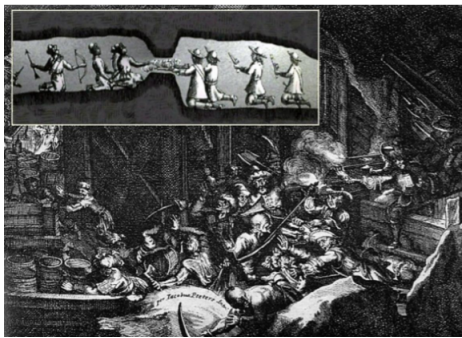
Tomáš Karlík vo svojom článku spomína aj výpoveď viedenského občana Johanna Petra Vaelckerena, ktorý o atmosfére v meste napísal: *„Tak veľký strach sa rozšíril, že nikto nechcel zostať. Kone a vozidlá do posledného boli okamžite zabrané, kočiare a káry zaplnili dámy najvznešenejšie s deťmi, opúšťali domy a drahý nábytok, všetko nechávali za sebou berúc len to najcennejšie z poslednej izby. Odvšadiaľ znel len krik a nárek, ako by sa už Turci Viedne zmocnili.“*

Osmani pred viedenskými hradbami, August Querfurt.

zdroj: wikimedia commons

Obrancovia s vypätím všetkých síl odrazili dovedna 18 osmanských útokov. Straty v dôsledku chorôb, nedostatku potravín, zranení a úmrtí boli také vysoké, že v posledných fázach obrany mala Viedeň už iba 4000 bojaschopných mužov. Paľbou z diel ostreľovali (často chaoticky) postupujúcich vojakov, nad ránom vykonávali výpady a ničili turecké pozície i zásoby. Bojovalo sa na povrchu, no aj pod zemou. Osmanskí *sapéri* začali podkopávať silné mestské hradby, pod ktoré ukladali výbušniny. Vďaka tomu sa im podarilo vyhodiť do povetria pravú stranu hradnej bašty. *„V podzemí viedenskej periferie tak vznikla fakticky druhá bojová línia. Vlastné tunely totiž hĺbila aj rakúska posádka s cieľom turecké snahy sabotovať. V temných chodbách pod územím nikoho potom dochádzalo k súbojom na pištole aj nože...“*, píše Tomáš Karlík. Zaujímavý je spôsob, akým obrancovia mesta detegovali kopácke aktivity Osmanov. Používali na to bubny, na ktoré nasypali trochu šošovice či fazule. Tie pri vibráciách na bubnoch „nadskakovali“.

Dobové rytiny zobrazujúce mŕnovú vojnu v podzemí.

zdroj: VHÚ a ČT24

Bolo teda naozaj len otázkou času, kedy Viedeň kapituluje. Túžobne sa čakalo na pomoc. Nádej, ktorá sa vkladala do posíl a obzvlášť do poľského kráľa Jána Sobieskeho, je krásne zvečnená v historickej piesni *Sobieski a Turek* z roku 1683, ktorú spomína kniha *Slovensko v tieni polmesiaca* od Vojtecha Kopčana a Kláry Krajčovičovej:

- 1 Počkajme, šuhajci, kým príde Sobieski, kým príde Sobieski tam cez ten vrch sliezsky;
- 2 tam cez ten vrch sliezsky spoza Bielej hory: spoza Bielej hory na červenom koni;
- 3 na červenom koni, so zlatým kantárom, so zlatým kantárom na pomoc husárom;
- 4 na pomoc husárom; Viedni, cisárovi: ten bude bojovať naproti Turkovi.

Keď to už vyzeralo najhoršie, 11 septembra 1683, sa na vyvýšeninách okolo mesta objavili spojenecké vojská prichádzajúce na pomoc. Zaujali bojové pozície na kopci zvanom Kahlenberg. Na jeho obranné zabezpečenie sa Kara Mustafa vo svojom podceňovaní nepriateľa „vykašľal“ a to bol „klinec do jeho rakvy“.

Rozhodujúci deň

Ľavému krídlu cisárskych a saských vojsk velil Karol Lotrinský, stredú zostavy, kde boli sústredené ríšske vojská posilnené cisárskou jazdou, knieža Georg Waldeck a vojvoda z Lauenburgu. Pravé krídlo tvorili Poliaci na čele so svojím kráľom Jánom III. Sobieskim. Práve oni a oddiely Karola Lotrinského začali ráno 12. septembra útok na Osmanov, ktorí nepriateľa očakávali vo svojom tábore a v predsunutých obranných postoch.

Osmanská armáda obklúčila Viedeň, Frans Geffels.

zdroj: wikimedia commons

Obrana opevnenia Viedne civilistami, Romeyn de Hooghe.

zdroj: wikimedia commons

Pre obrancov Viedne to musel byť úžasný pohľad, vidiac elitnú jazdu poľských husárov ozdobených peruťami z peria, ako sa rúčia na „zaskočeného Turka“. Nečudoval by som sa, keby v nich videli armádu anjelov.

Poľskí husári nosili brnenie a do ich výzbroje sa dostala dlhá kopija. No ich charakteristickou črtou boli práve spomínané a preslávené krídla z orlieho, niekedy dokonca len z husieho peria. V mnohých zdrojoch sa uvádza, že tieto krídla pri cvale vydávali zvuk, ktorý mal zastrašiť nepriateľa. Taktiež sa píše, že malo ísť o ochranu pred lasami, ktoré hojne využívali najmä Tatári. V roku 2001 však poľskí historici a nadšenci dokázali, že ani jedna z týchto teórií nie je pravdivá. Zrejme tak husári krídla nosili len na zastrašenie protivníka, nakoľko pohľad na nich musel byť naozaj hrozivý. Na desivej vizáži im ešte pridávali rôzne kožušiny, či už medvedie, rysie, leopardie či dokonca tigrie, ktoré nosili na chrbtoch.

Svoj efekt to však určite malo, pretože ich útok opísal jeden osmanský ceremoniár ako „čiernu vriacu smolu, ktorá pálila a ničila všetko, čo jej stálo v ceste.“ Vespasian Kochowski vo svojom osobnom svedectve zas spomína, že: „Husár nesklopí kopiju skôr, kým na jej hrot nenabodne Turka, čo nielen zmätok budí, ale taktiež desí nepriateľov. Úderu takému sa nedá brániť ani ho odkloniť bokom. Často naraz husár aj dvoch ľudí prebodne a ostatní pri tom pohľade utekajú, čo im sily stačia, ako roj vyplašených múch.“

Poľskí husári

zdroj: snímka z autorovej výučbovej prezentácie PowerPoint

Veľkovezír pochopil, že sa mu pred očami možno odohráva katastrofa. Inštinkt mu správne našepkával, aby napadol a zničil oboch nepriateľov, nedokázal však vykonať zložité manévry, ktoré si to vyžadovali. V tom istom momente sa Karol Lotrinský a Ján Sobieski rozhodovali ako ďalej. Nakoniec sa zhodli, že toto je chvíľa,

keď môžu s nepriateľom nadobro skoncovať. Tesne pred štvrtou popoludní sa pozdĺž celej obrannej línie opäť začal habsburský a saský útok, ktorý Osmani najprv zúrivo odrážali.

Konečný útok na osmanský tábor bol naplánovaný na čas pred šiestou hodinou popoludní. Ján Sobieski mal k dispozícii takmer 3000 husárov a pravdepodobne dvojnásobný počet ďalších jazdcov. Zoradili sa do zomknutých štvorcových formácií. Najväčšou osmanskou nádejou bolo nalákať Poliakov, aby zaútočili na nejakú opevnenú pozíciu. No v horúčave, aká panovala 12. septembra, neurobili nijaké prípravy. Za túto ďalšiu chybu draho zaplatili. Museli bojovať v otvorenom teréne s Poliakmi zoradenými priamo pred ich stanmi.

Samotná prítomnosť obrovského jazdeckého vojska zlomila nakoniec morálku Osmanov. Pochopili, že bitka je prehratá a ušli z tábora. Keď Kara Mustafa počul, že skupina husárov dosiahla svoj cieľ, naposledy sa vrátil do svojho stanu, zobral zelenú štandardu proroka Mohameda, ktorú mu zveril sultán, vzal si osobný trezor a v sprievode niekoľkých *sipáhiov* odcválal do bezpečia v Uhorsku. Vojaci, ktorých zanechal za sebou, videli jeho únik, čo spôsobilo, že nakoniec aj oni opustili svoje pozície a dali sa na bezhlavý útek. O chvíľu už tisíce Osmanov na koňoch alebo bežiac náhlivo ustupovali a popri stanoch smerovali na hradsú, čo viedlo do Uhorska. Viedeň bola zachránená!

Pri príležitosti záchrany Viedne vznikli aj dve „gastronomické legendy“, na ktorých môže byť aj kus pravdy. Traduje sa, že jeden viedenský pekár na počesť víťazstva nad Osmanskou ríšou začal vyrábať rožteky v tvare polmesiaca, čo je symbol islamu. Podľa ďalšej známejšej legendy nechali ustupujúci osmanskí vojaci po bitke vo svojom tábore niekoľko plných vriec, ktoré obsahovali ešte neupražené bobule kávovníka. Takto si mohol poľský zved a svetobežník František Kolschitsky vo Viedni v roku 1685 otvoriť prvú kaviareň v kresťanskej časti Európy a to v Domgasse, neďaleko Dómu svätého Štefana. Potom, čo sa s chuťou kávy zoznámili obyvatelia Viedne, vznikla bohatá tradícia výroby viedenskej kávy.

Kara Mustafa porážku zvalil na budínskeho pašu, ktorého dal aj popraviť, lenže jeho ďalšie porážky aj jemu nakoniec priniesli definitívny koniec: bol uškrtený, jeho hlava štatá, z hlavy mu stiahli kožu, vypchali ju suchou slamou a odniesli ju ako dôkaz sultánovi. Bitka pri Viedni bola prvým a najdôležitejším vojenským stretom tzv. *Großer Türkenkrieg*, v preklade Veľkej tureckej vojny, prebiehajúcej v rokoch 1683 až 1699. Tá sa po poslednej bitke pri Zente (1697) skončila prehrou Osmanskej ríše, ktorá tak po prvýkrát stratila veľké množstvo územia – prišla najmä o územia v Uhorsku, ako aj v častiach západného Balkánu.

Keď sa pápež Inocent XI. dozvedel, že vojsko Jána Sobieskeho, zverené pod ochranu Panny Márie Čenstochovskej, prispelo k víťazstvu kresťanov nad Osmanmi, rozšíril zo Španielska a Neapolského kráľovstva sviatok Mena preblahoslavenej Panny Márie na celú Cirkev. Sviatok sa najprv slávil v nedeľu v rámci oktávy Narodenia Panny Márie (medzi 9. a 15. septembrom). Až sv. Pius X. napevno určil dátum tohto sviatku, ktorý korešponduje s dňom víťazstva – 12. september.

Ján III. Sobieski posielal správu o víťazstve v bitke pri Viedni; detail obrazu vo Vatikánskych múzeách.

zdroj: archív autora, K. Gazdík (FOTO autor)

URL adresa článku: <https://christianitas.sk/bitka-pri-viedni/>